

Glossary in Czech (translation: Martin Hanus)

Capabilities Approach Přístup založený na způsobilostech

Přístup vychází z ekonomické teorie lidského blahobytu formulované dvojicí Amartya Sen a Martha Nussbaum. Zmiňovaní autoři popisují rozvoj lidské společnosti jako proces zvyšování dostupnosti osobní autonomie a svobody, a to jak v oblasti myšlenkové, tak i činnosti.

Při aplikaci do oblasti vzdělávání se teorie soustředí na potenciál jedince z hlediska svobodného „bytí“ a „konání“. Což na základní úrovni znamená způsobilost číst a psát.

Výzkumníci v oblasti vzdělávání užívají tento přístup k demonstraci poklesu lidského potenciálu, pokud například ženy či dívky nemají přístup k základnímu vzdělání.

GeoCapabilities Geografická způsobilost

Výchovný a vzdělávací potenciál geografie zahrnuje způsobilost jedince myslet a rozumově usuzovat specifickým, geografickým způsobem – s využitím geografických znalostí a konceptů.

Geografická způsobilost objasňuje roli, kterou hrají geografické znalosti a geografické myšlení v rozvoji vzdělaného jedince – tedy jedince způsobilého uvažovat o světě v geografické perspektivě. Geografické znalosti napomáhají porozumět světu nad rámec naší každodenní zkušenosti.

Geografické způsobilosti (geocapabilities) je třeba odlišovat od obecných kompetencí či dovedností, jakými jsou týmová práce, komunikace či plánování.

Obdobně jako Amartya Sen, ani projekt GeoCapabilities nemá za cíl stanovit seznam znalostí, dovedností, postojů apod., jejichž dosažení by mělo být zjišťováno a hodnoceno. Geografické myšlení (či myšlení přírodovědné, historické, umělecké, ...) nelze redukovat na pouhý „odškrtačací seznam“.

Využívání geografických konceptů a perspektiv umožňuje nazírat svět zcela novým způsobem a zprostředkovává specifické potencující poznatky (powerful knowledge). Tím geografické vzdělání přispívá k rozvoji způsobilostí jedince, neboť zprostředkovává kritickou reflexi (učiněných či možných) voleb a rozhodnutí majících zásadní dopad na život jedince.

Curriculum Making Tvorba kurikula

Tvorba kurikula je praktickým projevem „kurikulárního myšlení“, jehož významným aspektem je hodnocení vzdělávacích cílů. Na rozdíl od plánování vyučovací jednotky, které je často ovlivněno specifickými výukovými cíli a vzdělávacími aktivitami, pracuje tvorba kurikula s dlouhodobými cíli vzdělávání. Má tak oproti plánování vyučovací jednotky mnohem výraznější strategický rozměr. V průběhu výuky pak vyučující využívá obsah kurikula, aby umožnil žákům geograficky myslet.

Tvorba kurikula je výsledkem odborného balancování mezi několika konkurenčními prioritami: potřebami a zájmy žáků, zaměřením a specifickými potřebami vzdělávacího oboru, obecnými potřebami vzdělávání či širšími společenskými aspekty vzdělávání, jako je výchova odpovědného občana či výchova ke zdravému životnímu stylu.

Proces tvorby kurikula je konstruktem anglosaské tradice kurikulárních studií, avšak obdobné konotace lze vysledovat i v oborových didaktikách v zemích spadajících tradičně do německého či severského kulturního okruhu.

Curriculum Leadership Vedení kurikula

Vedení (též rozvoj) kurikula je úzce spojené s jeho tvorbou. Učitele angažované v procesu kurikulárního myšlení je možné považovat za koordinátory kurikula. Praktickým výstupem procesu koordinace kurikula je efektivní tvorba kurikula.

Odbornou odpovědností učitelů zapojených do projektu GeoCapabilities je postupné stávání se koordinátorem tvorby kurikula. Při absenci koordinace kurikula je velmi obtížné rozvíjet u žáků klíčové oborové znalosti.

Curriculum Advocacy Obhajoba kurikula

Obhajoba je vnímána ve smyslu veřejné demonstrace podpory konkrétnímu způsobu výuky či vzdělávací politice a zároveň ve smyslu navrhování doporučení pro realizaci vzdělávání či politiky v praxi.

Pokud učitelé figurují v roli koordinátorů tvorby kurikula, musejí nezdědka vysvětlovat svůj způsob uvažování a jednání kolegům vyučujícím, vedení školy, rodičům i studentům. Musejí tedy obhájit své kurikulum. Jako nejúčinnější způsob obhajoby kurikula se jeví konkrétní odborně způsobilé jednání vyučujících.

Curriculum Artefact Kurikulární artefakt

Významnou součástí vedení kurikula je schopnost koordinátorů identifikovat či vytvářet tzv. kurikulární artefakty – didaktické materiály zásadního významu pro výuku. Může se jednat o video, báseň, text, obrázek, schéma, mapu, graf či jiný materiál, který je bohatým zdrojem informací a vyvolává u studentů potřebnou reakci.

Využití kurikulárního artefaktu je téměř vždy jen dílčí součástí vyučovací hodiny. Avšak jedná se o klíčovou součást hodnou zapamatování. Zastáváme názor, že kurikulární artefakt a jeho využití vyžaduje odborně způsobilého a dovednostně vybaveného učitele, který dokáže identifikovat a následně využít veškerý vzdělávací potenciál tohoto materiálu.

Powerful Disciplinary Knowledge Potencující oborové znalosti

Potencující oborové znalosti (Powerful Disciplinary Knowledge) jsou takový typ znalostí (většinou abstraktního či teoretického charakteru), který jedinci umožňuje porozumět, interpretovat a přemýšlet o světě. Přitom se využívá myšlenek a konceptů odborných akademických disciplín. Oboroví učitelé, jako jsou učitelé zeměpisu, poskytují svým žákům a studentům příležitost naučit se využívat geografické znalosti k myšlení, vysvětlování, předpovídání či předvídání různých alternativ budoucího vývoje. S ohledem na jejich odbornou, koncepční a snadno zpochybnitelnou povahu musejí být potencující oborové znalosti vyučovány odborně způsobilými a dovednostně vybavenými vyučujícími. Považujeme za nevhodné je vyučovat neformálně či nahodile a spoléhat na zkušenosti studentů z každodenní reality.

Vignette “Viněta”

V původním významu se jedná o etiketu na výrobku, v přeneseném významu pak o krátký popis potencujících znalostí v kontextu výuky zeměpisu, který je doložen příkladem. V rámci tohoto popisu je popsán průběh výuky, která je následně analyzována, především prostřednictvím hledání odpovědí na otázky:

Které potencující oborové znalosti se ve výuce objevují?

Jakým způsobem dochází k rozvoji potencujících oborových znalostí ve výuce?

Rozsáhlá sbírka vinět potencujících znalostí nacházející se na portálu GeoCapabilities ilustruje přínos identifikace potencujících oborových znalostí pro myšlení, interpretaci a porozumění rozličných témat ve výuce.

Subject Didactics Oborová didaktika

Oborová didaktika je vědním oborem zkoumajícím proces vyučování a učení jednotlivých výukových oborů. Didaktika geografie se tak zabývá výukou zeměpisu/geografie. Termín „didaktika“ vychází z tradic německého kulturního okruhu a je hojně rozšířen také v severovýchodních zemích.

Oborová didaktika umožňuje propojit klíčové poznatky akademické disciplíny s širšími vzdělávacími cíli. Didaktika geografie tak propojuje vědní obor geografie s pedagogickými vědami. Důraz je kladen na porozumění geografii a jejím specifickým a následně na aplikaci geografických perspektiv do vzdělávací praxe.

Thinking Geographically Geografické myšlení

Koncept geografického myšlení představuje mladým lidem Zemi jako „objekt přemýšlení“ spíše než pouhé „místo k žití“. Geografické myšlení poskytuje široké možnosti zkoumání světa prostřednictvím specifických organizujících konceptů místa, prostoru a prostředí. Lidské a přírodní jevy (projevující se na zemském povrchu) jsou zkoumány z hlediska jejich vzájemného propojení, a

to na různých řádovostních úrovních, od místní po globální. Globální myšlení je výsledkem kombinace „detailních“ znalostí o světě, porozumění vzájemné provázanosti a praktického.

Three Futures Tři budoucnosti

Tři budoucnosti (budoucnost 1, 2, 3) jsou heuristickým konstruktem, jehož prostřednictvím lze rozlišovat mezi třemi scénáři budoucího rozvoje kurikula.

Zmíněné tři scénáře jsou v absolutním pojetí v mnohém spíše karikaturami, avšak obsahují mnohé pravdivé prvky (obdobně jako je tomu v případě karikatur).

Budoucnost 1 vyjadřuje scénář, kdy kurikulum sestává z předem daných znalostí, které jsou neměnné a nezpochybnitelné. Role učitele spočívá v předávání faktů.

Budoucnost 2 je v mnoha ohledech reakcí na nedostatky transmisivního kurikula. Výukové obory nejsou pevně stanoveny (mohou být rozpuštěny), do popředí výuky se dostávají obecné dovednosti (kompetence) a hlavním cílem vzdělávání je naučit studenty se učit.

Budoucnost 3 opět nastoluje zodpovědnost vyučujících za obsah (jejich role je významnější, než role „pouhého“ facilitátora učení). Avšak oproti Budoucnosti 1 jsou vyžadované znalosti zpochybnitelné, proměnlivé a předmětem diskuse. Studenti jsou nabádáni přemýšlet nad tím, jak rozlišit hodnotnější znalosti od ostatních.